

5. Wegner A. A Place to Stand: Airports in the European Air Network [Електронний ресурс] / Agnieszka Wegner, David Marsh // Eurocontrol. Trends in Air Traffic. – 2007. – Vol. 3. – Режим доступу: <http://www.eurocontrol.int/statfor/gallery/content/public>

6. Журнал "Airports International" [Електронний ресурс]. – 2012. – №1 (39). – С. 14–19. – Режим доступу: <http://www.airportsint.ru/magazine/archive/shownumber/2012/1.html>

7. Журнал "Airports International" [Електронний ресурс]. – 2011. – № 8 (37). – С.5–8. – Режим доступу: <http://www.airportsint.ru/magazine/archive/viewnumber/2011/8.html>

8. Журнал "Airports International" [Електронний ресурс]. – 2013. – № 5. – С.5–10. – Режим доступу: <http://www.airportsint.ru/magazine/archive/viewdoc/2013/5/747.html>

УДК 339.9

**О.А. Хитрова,**

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,  
м. Чернівці

### **СПЕЦИФІКА ВИНИКНЕННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ В ХХІ СТОЛІТТІ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПОСИЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО КВАЗІКРИЗОВОГО ТИСКУ**

*Анотація*

У статті проаналізовано причини посилення виникнення кризових явищ в економіці України в ХХІ столітті. Визначено, що основні прояви глобального квазікризового тиску на соціально-економічні системи в основному посилюються в силу недостатнього розвитку технологічного базису економіки та збільшення відставання від промисловості інших країн. Встановлено, що додатковим чинником є відкритість української фінансової системи щодо міжнародного спекулятивного капіталу. Доведено, що технологічне відставання економіки є вирішальним чинником, який зумовлює і буде зумовлювати в майбутньому все більше посилення кризових явищ на рівні підприємств, регіонів та країни загалом, враховуючи посилення міжнародної конкурентної боротьби на сучасному етапі та зменшення обсягу перерозподілу ресурсів на глобальних ринках внаслідок входження світової економіки в низхідну фазу циклу Кондратьєва.

*Ключові слова:* кризові явища, соціально-економічні системи, антикризове управління, квазікризовий тиск.

**О.А. Хитрова,**

Черновицкий торгово-экономический институт КНТЕУ, г. Черновцы

### **СПЕЦИФИКА КРИЗИСНЫХ ЯВЛЕНИЙ В ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ В ХХІ ВЕКЕ КАК РЕЗУЛЬТАТ УСИЛЕНИЯ ГЛОБАЛЬНОГО КВАЗИКРИЗОВОГО ДАВЛЕНИЯ**

*Аннотация*

В статье проанализированы причины усиления возникновения кризисных явлений в экономике Украины в ХХІ веке. Определено, что основные проявления глобального квазікризового давления на социально-экономические системы в основном усиливаются в силу недостаточного развития технологического базиса экономики и увеличения отставания от промышленности других стран. Установлено, что дополнительным фактором является открытость украинской финансовой системы относительно международного спекулятивного капитала. Доказано, что технологическое отставание экономики является решающим фактором, который предопределяет и будет вызывать в будущем все большее усиление кризисных явлений на уровне предприятий, регионов и страны в целом, учитывая усиление международной конкурентной борьбы на современном этапе и уменьшение объема перераспределения ресурсов на глобальных рынках вследствие вхождения мировой экономики в нисходящую фазу цикла Кондратьева.

*Ключевые слова:* кризисные явления, социально-экономические системы, антикризисное управление, квазікризисное давление.

**SPECIFICS OF THE CRISIS PHENOMENON APPEARANCE IN ECONOMY  
OF UKRAINE IN THE TWENTIETH CENTURY AS A RESULT  
OF THE INCREASED GLOBAL QUASI-CRISIS PRESSURE**

*Annotation*

This paper analyzes the causes of the economic crisis appearance in Ukraine of the XXI century. It is determined that the main manifestations of global quasi-crisis pressure on socioeconomic systems are mainly enhanced because of lack of technological basis of the economy and increasing backlog in this direction from the industry in other countries. It is established that an additional factor is the openness of Ukrainian financial system for the international speculative capital. It is proved that the technology economy gap is a crucial factor that determines the condition and in the future it will cause the increasing strengthening of the crisis at the firm level, the regions and the country as a whole, taking into consideration the increased international competition at this stage and reduce the amount of reallocation of resources in the global markets due to entry the world economy in a downward phase of the Kondratieff cycle.

*Keywords:* crisis, socio-economic systems, crisis management, quasi-crisis pressure.

**Постановка проблеми.** Світова макроекономічна ситуація у XXI столітті, особливо після 2005-го року, зумовили активізацію суб'єктів управління соціально-економічними системами різних рівнів до розробки і впровадження антикризових стратегій. Особливу роль в розробці та реалізації такого роду стратегій належить урядам, роль яких в здійсненні антикризових заходів у кризовий та посткризовий період (після 2008-го року) зростає.

Незважаючи, що на перший погляд заходи та програми, розроблювані та реалізовані урядами різних країн, начебто є оперативними, застосування концепції квазікризового тиску дозволяє обґрунтувати їх стратегічний характер.

Суть глобального квазікризового тиску полягає в тому, що в умовах глобального конкурентного середовища для соціально-економічної системи будь-якого рівня постійно існує загроза відтоку уже використовуваних ресурсів до інших соціально-економічних систем або ж блокування ними притоку нових ресурсів відбулося, починаючи з 2005 року. Це знайшло свій прояв у низці негативних явищ у світовій економіці, яке у фахових економічних колах ідентифікують як фінансова або фінансово-економічна криза.

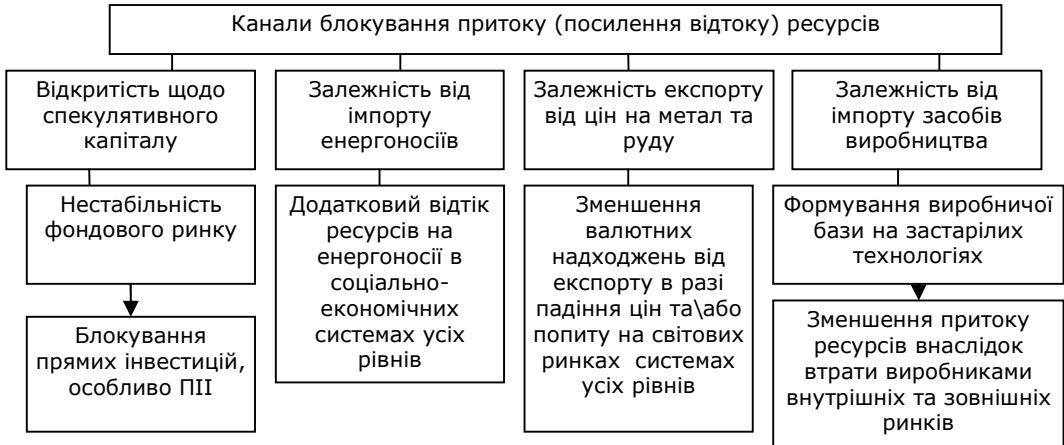
**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідження особливостей функціонування та тенденції розвитку соціально-економічних систем в умовах глобалізації на сучасному етапі значний внесок зробили науковці Л. Антонюк, А. Гальчинський, О. Охота, Д. Бел, С. Хант, Ф. Уебстер та інші.

Окремі особливості глобального конкурентного середовища досліджені такими вченими, як І.Братіщев, М.Брун, М.Сторпер, А.Суботін, Г.Хамел та ін.

Загальні аспекти розвитку криз у соціально-економічних системах різних рівнів та їх попередження досліджено в працях М. Білика, В.Будкіна, С.Глазьєва, Ж.Сапіра.

Метою статті є аналіз специфіки виникнення кризових явищ в економіці України в XXI столітті як результату посилення глобального квазікризового тиску.

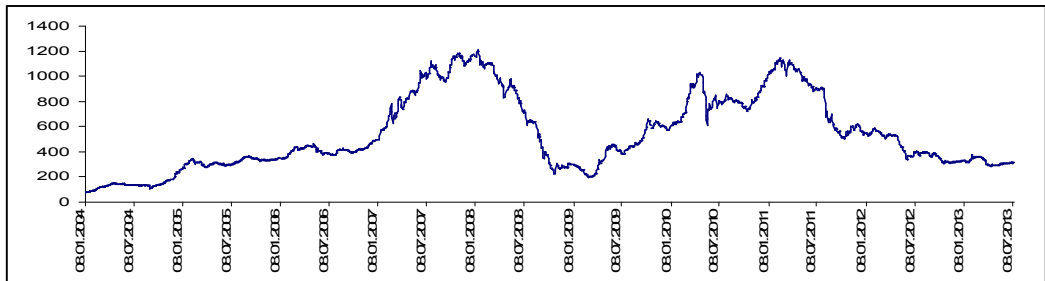
**Виклад основного матеріалу.** Проаналізуємо в чому проявилось посилення квазікризового тиску на економіку України в XXI-му столітті. Для цього виокремимо основні канали, по яких відбувається блокування притоку ресурсів в українську економіку (рис. 1).



*Рис. 1. Основні прояви глобального квазікризового тиску на економіку України в другому десятилітті XXI-го століття\**

\*Джерело: розроблено автором

Відкритість економіки України щодо спекулятивного іноземного капіталу зумовила, зокрема, зростання фондового ринку у 2007 році (рис. 2), коли відбулося падіння основних фондових індексів у різних регіонах світу.



*Рис. 2. Динаміка індексу ПФТС у 2004-2013 рр.\**

\*Джерело: побудовано автором згідно з [4]

У 2007 спекулятивний капітал, шукаючи ринки з високою дохідністю, інтенсивно надходив в Україну, однак він обмежувався власне фінансовою системою (зокрема фондовим ринком), що згідно з до загальносвітовими тенденціями, посилювало її відірваність від реального сектору. При несприятливих умовах притік спекулятивного капіталу змінився таким же

## СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

інтенсивним відтоком (рис. 2). Друга хвиля притоку спекулятивного капіталу до фондового ринку України спостерігалася в другій половині 2009-го року – середині 2011 року і змінилася інтенсивним відтоком у наступні періоди, який тривав і у 2013 році. Потрібно зазначити, що амплітуда коливань індексу першої фондової торговельної системи в ці періоди досягала десяти і більше разів, що робило фондовий ринок дуже нестабільним. У таких умовах притік ПІІ, а лише їх можна розглядати як надходження ресурсів у національну економіку, зазнав суттєвого скорочення (рис. 3).

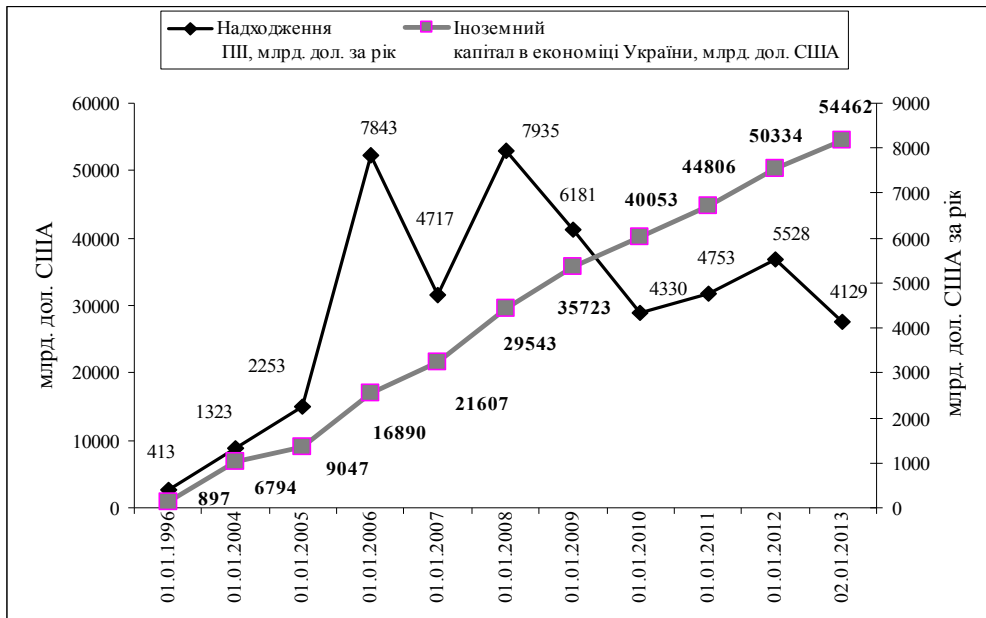


Рис. 3. Динаміка надходження іноземного капіталу в економіку України в 1996-2012 рр.\*

\*Джерело: розраховано та побудовано автором згідно з [6]

Так, у період після 2009 року річний обсяг чистого надходження ПІІ в економіку України скоротився майже вдвічі порівняно з докризовим періодом. Таким чином в умовах посилення тенденцій до спаду в світовій економіці конкуренція між країнами за ПІІ зростає, що й проявляється у своєрідному ефекті «блокування» притоку ПІІ в Україну. Потрібно зазначити, що блокування притоку інвестиційних ресурсів відбувається не в буквальному сенсі, а в створенні країнами все більш сприятливого середовища для ведення бізнесу. Щоб не відставати в такому своєрідному змаганні, кожна країна має здійснювати такі реформи, щоб її бізнес середовище було не менш сприятливе для залучення інвестицій, ніж в інших країнах. Для прикладу розглянемо ситуацію в географічному регіоні, де знаходиться Україна (табл. 1).

Таблиця 1

**Зміна рейтингу країн – географічних сусідів України  
за сприятливістю середовища для ведення бізнесу\***

Країна	Ранг 2012	Зміна рангу в порівнянні з попереднім періодом	Ранг 2013	Зміна рангу в порівнянні з попереднім періодом
Латвія	21	+10	25	-4
Естонія	24	+6	21	+3
Литва	27	+2	27	0
Словаччина	48	+5	46	+2
Угорщина	51	+5	54	-3
Польща	62	+3	55	+7
Чехія	64	+6	65	-1
Білорусь	69	+22	58	+11
Молдова	81	+18	83	-2
Росія	120	+4	112	+8
Україна	152	-3	137	+15

\*Джерело: складено та розраховано автором згідно з [6]

Аналізуючи дані, подані в табл. 1, бачимо, що Україна має найменш сприятливе середовище для ведення бізнесу, ніж інші країни регіону розташування. Від Росії Україна відстає на 15 позицій, від інших країн-сусідів – набагато більше. Отже, можна зробити висновок, Україна не витрачає достатньо ресурсів, щоб протидіяти утворенню розриву з країнами-сусідами та й загалом між розвинутими країнами та собою за сприятливістю розвитку бізнес-середовища. Адже всього у 2013 році в рейтингу було 185 позицій і 137-ма позиція України вказує на те, що її бізнес-середовище не сприяє притоку капіталу в реальний сектор, хоча, як було показано вище, капітал фінансового характеру періодично надходить до фінансового ринку країни і залишає його.

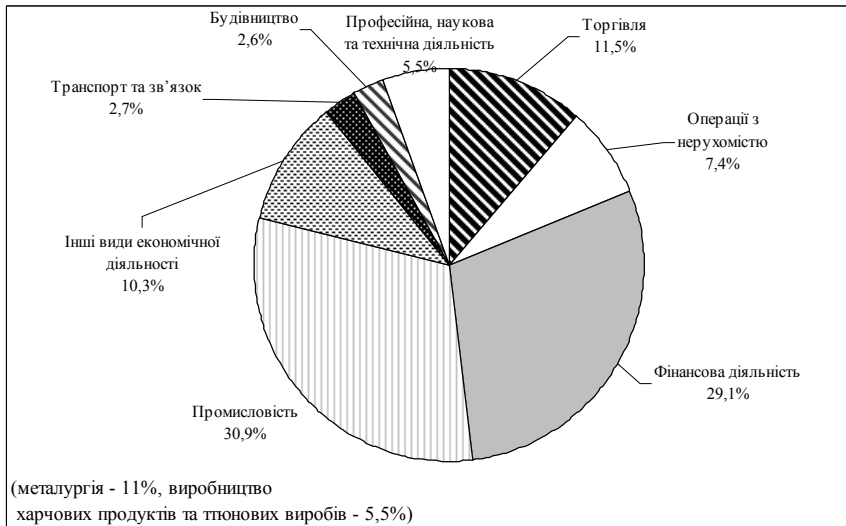
Додатковим проявом квазікризового тиску, пов'язаним з включенням України у світові фінансові ринки, є деформація розподілу надходження ПІІ у розрізі видів економічної діяльності (рис. 4).

Згідно з структурою ПІІ за видами економічної діяльності в економіці України, поданої на рис. 4 можемо зробити висновок, що іноземний капітал зосереджується у видах економічної діяльності з швидким оборотом капіталу (торгівлі, фінансовому секторі та операціях з нерухомістю). Хоча серед видів економічної діяльності питома вага промисловості в нагромаджених ПІІ найвища, проте половина зазначеного обсягу ресурсів сконцентровано в металургії та виробництві харчових і тютюнових виробів.

Другим проявом посилення квазікризового тиску є зростання витрат соціально-економічних систем всіх рівнів: від окремих підприємств до економіки загалом. Таке зростання відбувається внаслідок високої залежності України від енергоносіїв. Так, видобуток сирової нафти в Україні у 2011 році

**СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО  
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ**

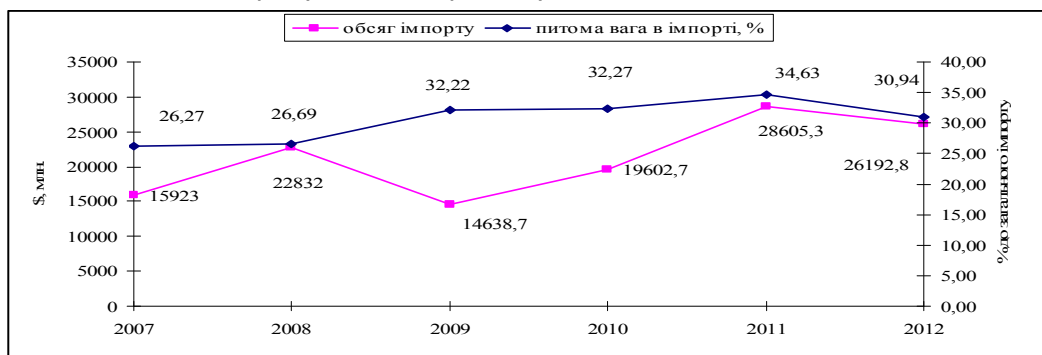
становив 2,4 млн. тонн, що дозволяє задовольнити менше 20 % від потреб внутрішнього ринку. Обсяги видобутого в Україні природного газу (близько 20 млрд. куб. м) достатні для покриття лише потреб населення та бюджетних установ, частка яких у загальному внутрішньому споживанні газу становить меншу частину. Україна повністю залежна від імпорту пального для атомних електростанцій (АЕС). Єдиним видом енергоресурсів, яким забезпечена Україна, є кам'яне вугілля (прогнози запаси оцінюються на рівні 120 млрд. т), обсяг видобутку якого у 2011 році становив 62,7 млн. тонн [5].



**Рис. 4. Іноземний капітал в економіці України на 01.04.2013 року за видами економічної діяльності\***

\*Джерело: [3]

Загальна питома вага енергоносіїв в імпорті України досить значна, починаючи з 2009 року, вона перевищує 30%.



**Рис. 5. Динаміка імпорту енергоносіїв та їх питомої ваги в загальному імпорті в Україні\***

\*Джерело: розраховано та побудовано автором згідно з [6, с. 45]

За даними, поданими на рис. 5, тенденцією останніх років є суттєве зростання імпорту енергоносіїв у вартісному вираженні та, відповідно, зростання їх питомої ваги в загальнодержавному обсязі імпорту. Це вказує на підвищення витрат ресурсів суб'єктів господарювання та економіки загалом на енергозабезпечення, оскільки на світових ринках існує тенденція до зростання цін (рис. 6).

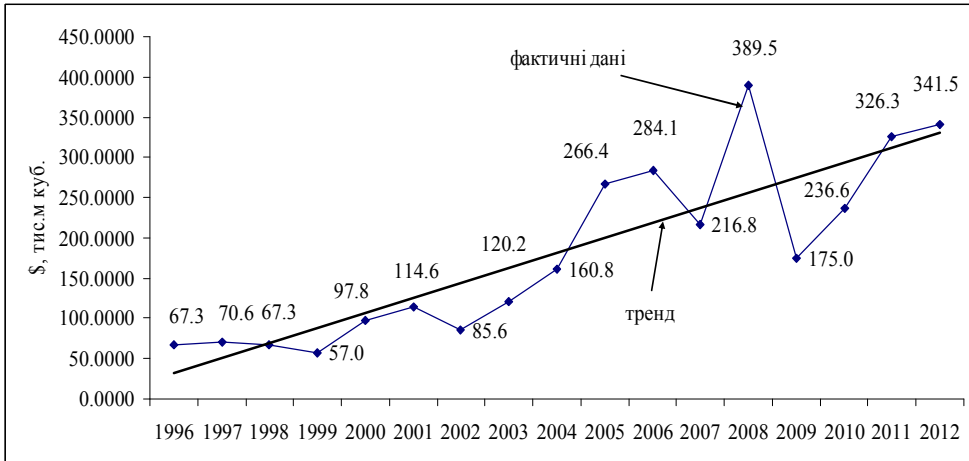


Рис. 6. Ціна на природний газ в Європі в 1996-2012 рр.\*

\*Джерело: побудовано автором згідно з [7]

Якщо проаналізувати динаміку цін на природний газ (вона значною мірою корелює з ціною на нафту), то потрібно відзначити, що хоча були періоди зниження ціни на даний енергоресурс, загальною тенденцією є її підвищення.

Це негативно впливає на економіки, залежні від імпорту енергоресурсів, особливо на ті, економіка яких до того характеризується високою енерговитратністю. До таких країн належить і Україна (табл. 2).

Таблиця 2

**Енергоємність ВВП країн, найбільших імпортерів природного газу\***

Країна	Імпорт газу		Енергоємність ВВП кг нафти на 1000 \$ ВВП (у цінах 2005 р.)	
	Газопроводи	Зріджений газ	2003–2007 рр.	2008–2012 рр.
1	2	3	4	5
Німеччина	86.83	-	119.05	108.70
США	83.83	4.95	169.49	166.67
Італія	59.72	7.12	104.17	101.01
Великобританія	35.42	13.67	99.01	91.74
Франція	34.96	10.30	136.99	128.21
Туреччина	34.88	7.74	114.94	114.94
Росія	29.82	-	344.83	-
Україна	29.76	-	476.19	470.00
Канада	27.51	1.78	208.33	208.33
Бельгія	26.21	4.54	169.49	153.85

\*Джерело: складено та розраховано автором згідно з [7].

З табл. 2 можна зробити висновок, що Україна має енергоємність ВВП в 2-4 рази вищу, ніж країни, які імпортують значні обсяги енергоресурсів. Такі країни, як Росія, США та Канада одночасно і видобувають енергоресурси в значних обсягах, тому відносний рівень залежності від їх імпорту в них значно менший.

Висока енергоємність ВВП зумовлена багатьма чинниками, з яких виокремимо ті, які зумовлені проявами квазікризового тиску, зокрема в частині залежності від імпорту засобів виробництва (недостатній розвиток відповідного національного сектора) :

- застарілість основних фондів та комунікацій паливно-енергетичного комплексу та незадовільні темпи їх оновлення;
- значні втрати енергоресурсів, перш за все природного газу, тепло- та електроенергії, під час їх транспортування, зберігання та розподілу внаслідок застарілості відповідних технологій та обладнання;
- низький рівень впровадження енергоефективних технологій та обладнання (впровадження нових технологічних процесів, зокрема маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних, здійснюють не більше 3 % загальної кількості промислових підприємств);
- суттєве загальне технологічне відставання української промисловості від рівня розвинених країн і відповідне підвищення питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів на виробництво низки важливих видів продукції в найбільш енергоємних галузях економіки [5].

**Висновки.** Основні прояви глобального квазікризового тиску на соціально-економічні системи в основному посилюються в силу недостатнього розвитку технологічного базису економіки та збільшення відставання від промисловості інших країн. Додатковим чинником у даному напрямку є відкритість української фінансової системи щодо міжнародного спекулятивного капіталу. Однак технологічне відставання економіки є вирішальним чинником, який зумовлює і буде зумовлювати в майбутньому все більше посилення кризових явищ на рівні підприємств, регіонів та країни загалом, враховуючи посилення міжнародної конкурентної боротьби на сучасному етапі та зменшення обсягу перерозподілу ресурсів на глобальних ринках внаслідок входження світової економіки в низхідну фазу циклу Кондратьєва.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розробка антикризової стратегії України в умовах посилення глобального квазікризового тиску на основі трисекторної моделі, яка дозволить обґрунтувати специфіку кризових явищ в економіці країни, зокрема диспропорції в розподілі основних фондів та робочої сили між сировинним сектором, сектором випуску засобів виробництва та сектором виробництва споживчих товарів.



**Список використаних джерел:**

1. Будкин В. Мировой экономической кризис и страны СНГ [Электронный ресурс] / В. Будкин // Дослідження міжнародної економіки. – 2009. – Вип. 63.– Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/znpdme /2009\\_63/Budkin.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpdme /2009_63/Budkin.pdf)
2. Глазьев С. Мировой экономической кризис как процесс смены технологических укладов / С. Глазьев // Вопросы экономики. – 2009. – № 3. – С. 26–38.
3. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у I кварталі 2013 року [Електронний ресурс] / Експрес-випуск Державної служби статистики. – 2013. – № 03.5-27/679 – Режим доступу: [http://ukrstat.gov.ua/express/expr 2013/05\\_13/128\\_w.zip](http://ukrstat.gov.ua/express/expr 2013/05_13/128_w.zip)
4. Індекс ПФТС // Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfts.com/uk/sharesindexes/?firstDate=02.01.2004&lastDate=16.07.2013>
5. Підвищення енергоефективності як стратегічний пріоритет державної політики економічної безпеки: Аналітична доповідь Інституту стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.niss.gov.ua/public/File/2012\\_table/1218\\_Dopovid.pdf](http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/1218_Dopovid.pdf)
6. Прямі інвестиції [Електронний ресурс] // Матеріали державної служби статистики. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
7. Рейтинг економік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/rankings> - дата завантаження 17.07.2013; <http://www.doingbusiness.org/Reports Doing Business 2013Smarter Regulations for Small and>
8. Субботин А. А. Гиперконкуренция и основные направления стратегии западноевропейских глобальных компаний / А. А. Субботин // Актуальные проблемы Европы. – 2006. – № 2. – С. 92–110.
9. Сутырин С. Ф. Глобальный экономический кризис как фактортрансформации международной торговой системы // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2011. – №8. – С.25–30.
10. Сыроежин И. М. Совершенствование системы показателей эффективности и качества. /И.М. Сыроежин. - М.: Экономика, - 1980. - 190 с.
- 11.Тонких А. С. Моделирование результативного управления корпоративными финансами промышленных предприятий: автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра экон. наук: 08.00.05, 08.00.10 / А. С. Тонких. - Ижевск, 2006. – 43 с.
- 12.Ellis D. U.S. seizes Fannie and Freddie [Електронний ресурс]. / D. Ellis. – Режим доступу: [http://money.cnn.com/2008/09/07/news/companies /fannie\\_f reddie/ index. htm? postversion = 2008090711](http://money.cnn.com/2008/09/07/news/companies /fannie_f reddie/ index. htm? postversion = 2008090711)
13. Global Financial Stability Report 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2009/01/pdf/text.pdf>